

УДК 37.013.42 – 364.048.6.

Крупник Зоряна Ігорівна

здобувач кафедри теорії і методики професійної освіти
Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Київ
ms.zorja@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВ'Я У ВИХОВАНЦІВ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз поняття «здоров'я», «ставлення», «відповідальне ставлення», «формування», «здоровий спосіб життя»; представлено особливості формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації. Проаналізовано діяльність центрів соціально-психологічної реабілітації в Україні щодо забезпечення формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців віком від 6 до 15 років.

Ключові слова: здоров'я; відповідальне ставлення; центри соціально-психологічної реабілітації.

Актуальність теми дослідження. Здоров'я підростаючого покоління є інтегральним показником соціального благополуччя, важливим складником забезпечення стійкого розвитку – бажаної перспективи й мети для кожної країни та світової спільноти.

Міжнародне співтовариство визначило концептуальні засади сприяння покращенню здоров'я у глобалізованому світі як цілісного, системного процесу, котрі викладені в низці документів планетарного масштабу (Оттавська Хартія (1986), Всесвітня Декларація з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у XXI столітті» (1998), Бангкокська Хартія (2005) та ін.). Особливу увагу в них приділено стратегіям сприяння здоров'ю дітей та молоді.

Водночас зміцнення здоров'я нації залежить не тільки від системної, комплексної діяльності державних і недержавних структур, організованих зусиль усього суспільства, а й від відповідального ставлення кожної людини до здоров'я, яке визнається основою продуктивного довголіття, фізичного, психічного та соціального благополуччя. Закономірно, що у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті одним із найголовніших завдань є навчання

особистості відповідального ставлення до власного здоров'я як до найвищої суспільної й індивідуальної цінності.

Метою статті є теоретичний розгляд проблеми формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомим є твердження, що здоров'я – це скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому. Саме тому особливого значення у сьогоденні реаліях набуває стан здоров'я підрастаючого покоління. Немає сумніву в тому, що поряд із генетичними, соціально-економічними, екологічними факторами знижують рівень здоров'я учнів і чинники шкільного життя.

Сьогодні, відповідно до Оттавської хартії, прийнятої 1986 року, здоров'ям вважають не тільки відсутність хвороб, а стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя. Підтримка молоді у прагненні зберегти власне здоров'я повинна спиратися на результати наукових досліджень. Вони свідчать, що на стан здоров'я впливають чотири чинники. З них 10% належить установам охорони здоров'я, решта обумовлюється екологією (близько 20%), спадковістю (близько 20%) і найбільше — умовами та способом життя (майже 50%) [4].

Упродовж усього розвитку людського суспільства здоров'я вважалося однією з фундаментальних цінностей. Ще мислителі Стародавньої Греції і Риму створили вчення про здоров'я. У працях філософів Демокріта, Сократа, Платона, Аристотеля багато визначень поняття здоров'я, способів його збереження й зміцнення.

Зокрема, Гіппократ більше двох тисяч років назад підкреслив важливе значення способу життя і зовнішнього середовища для виникнення і розвитку захворювань. Доказ цього розуміння – його праці: «Про природу людини», «Про повітря, воду і місцевість», де вперше звернена увага на взаємозв'язок способу життя і здоров'я [2, 32]. Окрім фізичних вправ він використовував у своїй діяльності масаж, водні процедури, дієтичне харчування. Пріоритетними принципами в діяльності Гіппократа було використання оздоровчих природних засобів. У його творах описано 236 видів рослин, які він рекомендував для своїх пацієнтів [2, 17].

Вивчаючи теоретичну й практичну спадщину минулого, ми зупинили свій вибір на дослідженнях праць учених-педагогів: Я. Коменського, Д. Локка, І. Песталоцці, К. Ушинського, П. Лесгафта, Г. Сковороди, А. Макаренка, В. Сухомлинського, які збагатили освіту фундаментальними ідеями про здоров'я і, таким чином, сприяли розвитку подальших наукових доробок у цій площині.

Основним чинником і критерієм людської поведінки є знання, тому людина насамперед повинна пізнати себе. Без розуміння свого місця у світі, смислу життя, не може бути ефективного формування бажаних рис характеру і волі. Видатний український філософ Г. Сковорода з цього приводу писав: «коли ми хочемо виміряти небо, землю і моря, то повинні насамперед виміряти себе своєю власною мірою».

Спадщина В. Сухомлинського широко використовується в сучасній шкільній практиці. У його працях багато цінного для підвищення ефективності освітнього і виховного процесу, а також відносин школи з батьками. Переважна більшість бесід з батьками, особливо протягом двох перших років навчання дітей у школі – це бесіди про здоров'я. В цих бесідах педагог відзначав: «фізична культура повинна забезпечувати свідоме ставлення підлітка до власного організму, виробити вміння укріплювати здоров'я правильним режимом праці, відпочинку, харчування, гімнастикою, спортом, загартовувати фізичні і нервові сили, попереджати захворювання» [7, 149]. Педагог уміло боровся зі шкідливими звичками підлітків. Ось його точка зору: «Саме куріння для багатьох підлітків є тією останньою краплею, яка, переповнюючи чашу нервового збудження, призводить до поганих, негідних вчинків» [7, 149].

Погляди Ш. Амонашвілі співзвучні з поглядами В. Вернадського: у них розглядаються ті ж проблеми – захист природи, виживання людини на Землі, надання суспільством людині можливості розкрити її сутність, утвердитися в житті й виконати покладену на неї місію. Його думки: «Кожен з нас народився зі своєю місією. Ті, хто відкрили її в собі, – служать їй віддано, натхненно, а інші назавжди втратили її в результаті неправильного, спотвореного виховання, а також впливу грубих руйнівних сил, що існують в суспільстві» [1, 15]. У людини, призначення

якої направлене на створення гармонії, виникає більше шансів для прогресу, руху до ноосфери» [1, 16]. Філософське розуміння й віра в особливе призначення життя кожної дитини в суспільстві разом з психологічними знаннями про особистість допомагають переосмислити педагогу свою позицію, суть якої – гуманний педагогічний процес [1, 26]. Роздуми педагога про філософський погляд на дитину дозволяють йому не тільки вибрати і створити в собі педагогічну позицію, але і багатьом учителям переосмислити педагогічну практику, осягнути сенс педагогічної діяльності. Її долі, її призначення в житті і суспільстві [1, 9].

Актуальні проблеми охорони здоров'я дітей шкільного віку і підлітків привертають увагу фахівців різних галузей наукового пізнання. Інтенсивність психолого-педагогічних досліджень ставлення до здоров'я зростає починаючи з 2000 року в Росії та з 2004 року в Україні. Про це свідчить велика кількість дисертаційних робіт. В Україні питання «ставлення до здоров'я» розглядалося різними вченими, зокрема, В.Бобрицькою, О. Єжовою, Н. Зимівець, О. Соколенко, Л. Сущенко, В. Оржеховською, Т. Федорченко та іншими.

З'ясуємо сутність поняття «здоров'я» більш детально. Варто зазначити, що здоров'я людини є складним феноменом, який розглядається одночасно багатьма науками: педагогікою, медициною, психологією, філософією, валеологією, соціологією, культурологією. Історія розвитку наук нараховує понад триста визначень поняття «здоров'я», і саме через такий факт відсутнє єдине його трактування.

Зокрема, Л. Сущенко вважає, що сьогодні дедалі більше стверджується погляд, відповідно до якого здоров'я визначається взаємодією біологічних, соціальних і психологічних чинників, оскільки зовнішні впливи завжди опосередковані особливостями функцій організму та їх регуляторних систем [6, 123]. Учена стверджує думку, що здоров'я – природний стан організму, що характеризується його врівноваженістю з оточуючим середовищем та відсутністю будь-яких хворобливих проявів» [6, 35].

Як зазначає В. Оржеховська, здоров'я – це багатомірний і цілісний феномен гармонійної життєдіяльності людини, що виражається через взаємоузгоджені стани,

явища і процеси формування, зміцнення, збереження, споживання, відновлення, передачі фізичних, психічних, соціальних станів [5, 11]. Ми цілком підтримаємо думку дослідниці щодо такого тлумачення поняття «здоров'я» як «стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи, той чи інший стан, самопочуття людини» [5, 12].

Зокрема, Т. Федорченко зазначає, що «світова наука передбачає цілісний погляд на здоров'я як на феномен, що інтегрує принаймні чотири невід'ємні, тісно взаємопов'язані складники: фізичний, психічний (розумовий), соціальний (суспільний) та духовний, що діють водночас і визначають стан здоров'я людини» [7, 59].

Цікавим, на нашу думку, є погляди О. Єжової, яка представляє три рівні для опису цінності здоров'я:

- 1) біологічний – первісне здоров'я припускає досконалість саморегуляції організму, гармонію фізіологічних процесів і як наслідок – мінімум адаптації;
- 2) соціальний – здоров'я виявляється мірою соціальної активності, діяльнісного ставлення людини до світу;
- 3) особистісний, психологічний – здоров'я є не відсутність хвороби, а радше її подолання [3, 13].

У контексті нашого дослідження актуальності набуває з'ясування змісту поняття «здоровий спосіб життя». Поняття «здоровий спосіб життя» визначається як організацію праці та відпочинку, творчого самовираження, задоволення культурних і фізіологічних потреб людини, які забезпечують виконання біосоціальних функцій, фізичне і психічне здоров'я, активне довголіття і, врешті, гармонійний розвиток особистості у всіх вікових періодах [4, 74].

Доведено, що зміст здорового способу життя визначається активністю людей, які використовують усі матеріальні та духовні можливості в інтересах здоров'я, гармонійного духовного і фізичного розвитку [4, 74].

Акцентуємо увагу на тому, що у процесі становлення і розвитку особистості під впливом багатьох факторів відбувається і формування самого ставлення особистості до здоров'я. У науковій літературі поняття «формування» розуміється як процес

цілеспрямованого й організованого оволодіння соціальними суб'єктами цілісними, стійкими рисами та якостями, необхідними їм для успішної життєдіяльності [4, 108]; вплив, дія на особистість різних чинників й умов (зовнішніх і внутрішніх, суспільних і природних, організаційних і стихійних), що забезпечують успішне виконання або оволодіння певним видом діяльності [5]; сукупність прийомів і способів дії на індивіда, що має на меті створити в нього систему певних соціальних цінностей, світогляд, концепцію життя, соціально-психологічні якості і певний склад особистості [2, 319]; процес становлення особистості людини в результаті об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання і власної активності [8, 127].

У контексті нашого дослідження, формування – цілеспрямований процес, що передбачає як організацію й керівництво (управління) зі сторони соціуму, соціальних працівників, так і власну активність особистості. Зазначимо, що формування відповідального ставлення до здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації та спонукання їх до здорового способу життя потребують на сучасному етапі розвитку суспільства найбільш інтегрованого, соціального підходу до проблем здоров'я, необхідності формування свідомості у дітей слідувати нормам здорового способу життя, розуміння інтеграції складових здоров'я людини: фізичної, психічної, духовної, соціальної.

Основним змістом діяльності по формуванню відповідального ставлення до особистого здоров'я у вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, на нашу думку, є розробка і реалізація соціальних проектів, які спираються на певні передумови, принципи, завдання, стратегії, механізми, визначені формуванням відповідального ставлення до здоров'я, і мають на меті покращення здоров'я даної категорії дітей, та загалом, всього населення. сторін: притулків для дітей, уряду, сектору охорони здоров'я та інших Основними принципами формування відповідального ставлення до особистого здоров'я та здорового способу життя дітей центрів соціально-психологічної реабілітації, на нашу думку, є принцип партнерства, що потребує координованої діяльності всіх зацікавлених суспільних і економічних секторів, недержавних організацій, місцевої влади, промисловості та

засоби масової комунікації, а також принцип пристосування цієї діяльності (проектів, програм, заходів, окремих ініціатив) до умов та можливостей таких реабілітаційних центрів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми можемо визначити поняття «формування відповідального ставлення до здоров'я» як цілеспрямований і організований процес, що сприяє прискорення процесу становлення особистості, утворення і розвиток відповідних особистих якостей, оволодіння певним видом діяльності, а отже, її готовністю до успішної життєдіяльності. Системність, комплексність та цілісність цього процесу забезпечується дотриманням принципів, пріоритетних напрямів діяльності та логічної послідовності його здійснення. Тому на основі концептуальних положень процесу відповідального ставлення до здоров'я обумовлюється технологічний підхід до його реалізації. Проаналізувавши низку наукової літератури з психології, соціології, педагогіки, соціальної педагогіки дало нам можливість стверджувати, що відповідальне ставлення до здоров'я – здатність особистості до свідомого збереження та зміцнення особистого здоров'я на основі сукупності знань про здоров'я, яка реалізується у свідомо обраному способі життя. Це особистісне та соціокультурне утворення, механізм вдосконалення, покращення здоров'я як на рівні індивіда так і всього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Шалва Амонашвили. – М., 1996. – 345 с.
2. Всемирная энциклопедия: Философия / [глав. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов]. – М. – Минск, 2001. – 1320 с.
3. Єжова О.О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я у юних хортингістів / О.О. Єжова // Хортинг у фізично-духовному розвитку особистості : збірник наукових праць. – К., 2014. – № 1. – С. 10 – 20.
4. Моніторинг і оцінка діяльності з формування здорового способу життя / [О. М. Балакірева, О. О. Яременко, Р. Я. Левін та ін.]. – К. : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. – 152 с. (Формув. здорового способу життя молоді).
5. Оржеховська В. Педагогіка здорового способу життя / В. Оржеховська // Шлях освіти. – 2004. – № 7. – С. 11–12.
6. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
7. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения, 1980, т. 2, с. 149.

8. Федорченко Т. Є. Соціально-педагогічні засади профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища [Текст] : монографія / Т. Є. Федорченко ; Ін-т пробл. виховання Акад. пед. наук України,. - Черкаси : Чабаненко, 2009. - 357 с.

Рецензент

Чернуха Н.М.- д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2015 р.

ФОРМИРОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОГО ОТНОШЕНИЯ К ЗДОРОВЬЮ У ВОСПИТАННИКОВ ЦЕНТРА СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Крупник Зоряна Игоревна

соискатель кафедры теории и методики профессионального образования

Межрегиональная академия управления персоналом, г. Киев

ms.zorja@mail.ru

Аннотация. В статье осуществлен теоретический анализ понятий «здоровье», «отношение», «ответственное отношение», «формирование», «здоровый образ жизни»; представлены особенности формирования ответственного отношения к здоровью у воспитанников центров социально-психологической реабилитации. Проанализирована деятельность центров социально-психологической реабилитации в Украине по обеспечению формирования ответственного отношения к здоровью у воспитанников в возрасте от 6 до 15 лет.

Ключевые слова: здоровье; ответственное отношение; центры социально-психологической реабилитации.

RESPONSIBLE ATTITUDE TO THE HEALTH FOR PUPILS FROM THE CENTER FOR SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION: THEORETICAL FOUNDATION

Zoriana I. Krupnyk

Researcher of the Department of Theory and Methods of Professional Education

Interregional Academy of Personnel Management

Kyiv

ms.zorja@mail.ru

Abstract. In the article the theoretical analysis of the concept of «health», «attitude», «responsible attitude», «formation», «healthy lifestyle»; presented the features of formation of the responsible attitude to health in socio-psychological rehabilitation. The activity of socio-psychological rehabilitation in Ukraine to ensure the formation of a responsible attitude to the health of pupils aged 6 to 15 years.

Keywords: health; responsible attitude; socio-psychological rehabilitation.

REFERENCES (TRANSLITED AND TRANSLITIRETED)

1. Amonashvyly Sh. A. Reflections on humannoy pedagogy / Shalva Amonashvyly. – M., 1996. – 345 s. (in Russian)
2. World Encyclopedia: Philosophy / [hlav. nauch. red. y sost. A. A. Hrytsanov]. – M. – Mynsk, 2001. – 1320 s. (in Russian)
3. Yezhova O.O. The formation of value attitude to health in young hortynhistiv / O.O. Yezhova // Khortynh u fizychno-dukhovnomu rozvytku osobystosti : zbirnyk naukovykh prats. – K., 2014. – № 1. – S. 10 – 20. (in Ukraine)
4. Monitoring and evaluation activities promoting healthy lifestyles / [O. M. Balakirieva, O. O. Yaremenko, R. Ya. Levin ta in.]. – K. : Ukr. in-t sots. doslidzhen, 2005. – 152 s. (Formuv. zdorovoho sposobu zhyttia molodi). (in Ukraine)
5. Orzhekhovska V. Pedagogy of healthy lifestyle / V. Orzhekhovska // Shliakh osvity. – 2004. – № 7. – S. 11–12. . (in Ukraine)
6. Sushchenko L. P. Social technologies of cultivation of healthy life / L. P. Sushchenko. – Zaporizhzhia : ZDU, 1999. – 308 s. . (in Ukraine)
7. Sukhomlynskyi V. A. Favourite pedagogical works / V. A. Sukhomlynskyi. – 1980, t. 2, s. 149. (in Russian)
8. Fedorchenko T. Ye. Socio-pedagogical principles of prevention of deviant behavior of pupils in terms of socio-cultural environment [Tekst] : monohrafiia / T. Ye. Fedorchenko ; In-t probl. vykhovannia Akad. ped. nauk Ukrainy,. - Cherkasy : Chabanenko, 2009. - 357 s. . (in Ukraine).